

ШЫҢ

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1925 чылда
түдүктүлгүсү

1965 ч.
АВГУСТ
13
ПАТНИЦА
№ 190 (6207).

Өртөө 2 көп.

Байырлалга киржири-биле

Көрейниң хосталганымдан бээр 20 чыл болганым байырлалы-
га киржири-биле совет төлөөлөр август 11-де Пхеньяне чорупкан.
Төлөөлөргө составында: СЭКП Төп Комитетинин Президиумун
ун кезигүү, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелин Даргазын
оралакчызы А. Н. Шелепин (төлөөлөргө ууртукчу), СЭКП ТК-
ниң килдиз эргелекчизиниң оралакчызы А. Ф. Кудашов, СЭКП ТК-
ниң Новосибирск обкомунун секретары Н. И. Сергеев, ССРЭ-ниң Да-
штыкы черектер министрствозунун коллегия кезигүү, ССРЭ-ниң
Даштыкы черектер министрствозунун Ыраккы Чөөн чүк килдиз-
ниң эргелекчизи Н. Г. Сулариков.
СЭКП ТК-ниң Президиумунун кезигүү, ССРЭ-ниң Министрлер
Чөвүлелин Даргазын оралакчызы Д. С. Полянский, СЭКП ТК-
ниң кезигүү, ССРЭ-ниң Даштыкы черектер министры А. А. Гром-
ык болгаш оон-даа өскелер төлөөлөргө Внуково аэропортудан ба-
рып үзгөн. (СЭТА).

Кара чангыс шын орун

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Браз-
завиль Конгозунун президентизин,
национал революцион шимчээшкни
дээр баштакты партиязын чиги-
не секретары Массамба-Деба
СЭКП ТК-ниң кезигүү, Арме-
нияның Компартиязын ТК-ны
бирги секретары Я. Н. Заро-
вниң баштадыр мыла чоруп турар
совет партия-чазак төлөөлөргө хү-
лөп алган.
— Делегейде баштайгы социа-
листик күрүсүнүң — Совет Эвиле-

линиң дуржулгазы — оон шилип
алган орун кара чангыс шын орун
дээрин көргүскен. Конго (Браз-
завиль) база ол оруктан бээр
деп, болуп эрткен чыгыш кайы-
ралчы бөсөсө Массамба-Деба
медгелзэн.
Оон-биле болгаштыр ийи пар-
тияларны болгаш чурттарын
аразын дуржулга солчурунун
чугулазын ол медгелзэн. Совет
партия-чазак төлөөлөргө алда-
ры дээр Массамба-Деба шайла-
ла тургускан.

ДУЖУТ АЖААП АЛЫШКЫНЫ БОЛГАШ СИГЕН БЕЛЕТКЕЛИ—ХҮННҮН КОЛ АЙТЫРЫ

Ийи чугула кампанияны деңге чорудар

Тываның тараан совхозу «Тил-
елге» кызыл-тас ажаап алышкы-
ны баштайгы хүнде-ле 17 ком-
байны кырген болгаш августун
10-да чаа дужутту баштай басты-
рган тарааны Кызылдың төп
сайгарыла баазанын дужаап
эзелген. Совхозтун шөлдөргө
ам чээрбеге ажы камбайнар тараа
кезилдиге кирген.

Тываның өске-даа ажал-агыл-
ларында чеди чылдың сөөлү чы-
лымын дужудун ажаап алышкы-
ны эзелген дугайында өөрүчүт
медээлөр кээп турар. Барың-Хем-
чик районун «Барың» совхозу
баштай бастырган тараанын күрө-
не складынга дужаап эзелген.
Улут-Хем районун «Улут-Хем»,
Утка 25 чылы совхозтары, Каа-
Хем районун «Ленинчир орук»,
«Бурунга» колхозтары ажаап
алышкыга база кирген. Ам чоок-
ку хүнерде республиканың хей-
хэй ажал-агылдары дужут ажаап
алышкыны кирерлер. Көдээ
ажы-агыл чылымын аң чугула,
эж халыскадагы кампанияны —
дужут ажаап алышкыны
фронттун Тываның шөлдөргө
кабарар.

Оон-биле калы көдээ ажал-
агыл база бир чугула кампа-
ния — мал чөмөрийн белекчи
уламчалаашкан болгаш ам рес-
публикага сизген белектеринин
паны чүгө он ажыг хуу күсөт-
тиген. Ынчангаш, көдээ
ажы-агыл дужут кечерини
алышкыны, мал чөмөрийн
белекчи — бо ийи аң
чугула кампания калсырлажы бер-
ге болгаш оларны хары угда чо-

рудар ужуз таваржып келген.
Моон ужурунда республиканын
партия болгаш ажал-агыл
органынын, бүгү колхозчулары-
ның болгаш совхозтар ажалчы-
нарын мурнуна бо ийи улуз
ажылы шийтпирлерин айт-
тыр ам чиди-биле тургустунуп
келген-дир. Олсө бүгү күштер,
аргалар кажангызын-даа артык
мобилизастыган, ажалдык ор-
ганизастык белек деңгеле тур-
густунган, кижиле бүрүзү ажалга
харыскалган, сагыла-чурум-
нуу ханымы-биле медереп билген
турар бистур. Чүгө мынды бай-
далда бустур дужут ажаап
алышкыны, ийитиниң малды-
га быжыг чөм-суруну тургузары-
ның айттырларын шийтпирлеп
шмадар бис.

Кажан дужут ажаап алышкы-
ны эгелей бээр, мал чөмөрийн
белекчи кичээлгени кош-
кар, азы бригадаларын, эвен-
о-ларын ажалын сандарында
чедир бээр шын эвес практика
эрткен чылдарга хей ажал-агыл-
ды тургулаан. Ам мынды прак-
тика каттап болбас. Сиген
болгаш будук-бур белекчиле
ажыдап турар кижилер, техни-
калар, дигит тирттар күштү чүгө
ол хөсөр тургузар эвес, хары
улам күштердир болгаш ажал-
дык организастык, будукчулун
улам белектер. Оон-биле калы
мал чөмөрийн, культуларын
ажыла алышкыны, силос салыш-
кыга база эгелээр.

Дужут ажаап алышкыны, кү-
рүсө тараа белекчи, малга
быжыг чөм-суруну тургузары-
чедиринин чорудуурага четтир

техника болгаш кижиле ажал-
агыл бурунда бар. Ынчалза-даа
бисте амгы байдалды ап көргө-
бар күштер, аргалар ыракта чедир
ажылатпайнар турар. Дужут
ажыла алышкыны, тараа белекчи-
ли дээр ышкы күрүсө ужуз-ду-
залыг улуз ажал-үдөгө хей
ажыла-агылдар четпес белекчиле
уужуражы турар. Камбайнар сеп-
телгенин чамдык ажал-агылдар
амга чедир дооспаан. Чөөн-Хем-
чик районда Ленин аттыг кол-
хозта тараа камбайнарын хей
кезин септетиниз, а кукуруза
ажыла камбайнарга мырмал хол
дөгөөн. «Кок-Тей» совхозта сеп-
телгени доослашкан-биле сөк ком-
байн ховуе үнүм. Өске-даа
ажыла-агылдарын, «Сельхозтех-
ка» салбырларын мастерска-
ларында септелде турар ком-
байнар хей.

Камбайнараан өске ажаап
алышкыга черек чөмөрийн
септелгени оон-даа дора болуп
турар. Каа-Хем районда ажаап
алышкыны эгелей берген болза-
да, мыла «Тилелге», «Кызыл-
тас», Ленин аттыг колхозтарда
агылда ажаап алышкыга черек
жатарлар септетиниз. Колхоз-
тарын, совхозтарын хову тур-
галарында байдал дүрүзүңизин,
Шаннарын ажыра, тарааны арга-
лаар, чүдүр механизминин,
тараа кургандыр черлерин, скар-
тарын болгаш оон-даа өскелер-
ниң септелгени, хову тургалары-
нда чуртала бажынарын, сто-
ловаларын, кызыл бууларын,
чунар бажынарын белекчи
чаа чорудуу турар черлер хей,
оларын чамдыгына хол дег-

бөөн-даа черлер бар.
Ажылдың эге үзүнде органи-
зас чок чорук, бергездешкинер
мындыг баш уузу белекчи чок
эзелешкини уружуудан болур.
Мындыг болганда, тараа болгаш
мал чөмөрийн культуларын
ажыла алышкыны кирер бүгү
техниканын, хову тургаларын,
шаннарын, автомашинанын
белекчили бо хүнерде доозар
дээр боттуг хөмчөлөргө алыр хер-
ек. Хову-трактор бригадаларын
бригадирлерден, инженер-тех-
никтиг ажалдакчылардан, агро-
номдардан, «Сельхозтехника»
ажылакчылардан бо дугайында
нелгеле болгаш харыскага
улут.

Бо чылы ажаап алышкыны он-
за байдалдыг. Тарааларын быжы-
мал чангыс алы эвес. Агроном-
ны, бригадирлерин бир хол со-
рулгазы болза бүгү тарааларын
быжымын тодардыр, кайы учас-
токтун тараанын кажан, калдыг
арга биле кезерин ажал планын
кирибишкан, шөл бурунда ууш-
терин быжымын хуу бурч хайга-
лар көөрү болур. Чамыс сылтат
тарааларын камбайнар-биле шуут
ажыла алыр билдинер, ынчангаш
камбайнарын мындыг тарааларын
чидир чокка ажаап алышкыга
аде дерип белектер херек. Сөөгү
үсде болулаан өл-частын дайы-
мында чамдык тараалар хөмчөлө-
пүп, быжымы орайтал турар. Ын-
чал тарааларын алылап ажаап
алышкы-биле жатарларын белекчи-
ри чугула.

Партия организастары, ажал-
агыл уурукчулар, агрономар
болза механизаторларын, ажаап

алышкыга киржир бүгү кижиле-
рин белекчи будукчулар күш-
ажыла организасташкан, ажал-
дын белекчи шынары дээр оларан
нелгелени белектер уужурут. Тара-
ны чидирин-биле демиселди бо
баштайгы хүнерден эгелеп кичээл-
гейниң төлөгө алыр херек.

Дужут ажаап алышкыны, кү-
рүсө тараа белекчи, база мал
чөмөрийн белекчи организасты-
г чорударына партия болгаш
чазак боттуг байдаларын тургу-
зуп турар. Көдээ ажал-агыл про-
дуктуларын саларына эскерилбес
чагы-планнар, кызыл-тас, көк-
тараа болгаш чамдык өске-даа
культуларга өртөктерин белекчи-
ни, пландан ажыра салып алыш-
кыга белекчи өртөктер болгаш
өске-даа хөмчөлөр болза колхоз-
чуларын, совхозтар ажалчы-
нарын чогадыкчы ишкелерин
көдүрчеген, дужуттун салымы
дээр харыскалган белекчиле
бурун-биле ажалдашкан тур-
ар уужурут.

Мурнакчыларын дуржулазын
пропагандалар болгаш нелгелер-
дир, техниканы белекчи будукчу-
лугу ажылаары дээр социали-
стик чарышты калдыртыр, эки
ажылааны дээр материал болгаш
мораль тараалы дегинкини,
чөмчөлөргө чалаалары — бо бүгү
ам чангыс сорулгажы. Тыванын
шөлдөргө өзүп үнгөн бүгү ду-
жуттун өй-шалаа ажаап алышкы-
че, ажал-агыл бүрүзү күрүсө
тараа садар планын күсүдирини,
ажаап алышкыга четтир чөмөрийн
белекчи уулаан турар уужурут.

Ажаап алышкынын эге медээзи

1965 чылдың август 10-а чедир Таңды район
300 га, Каа-Хем — 238 га, Улут-Хем — 180 га
тарааны кескен. Оон өске районнарда медээ
чок.
Эрткен чылдың август 10-а республикага
кестинен тараа 4567 га туран болза, ам
чүлө 718 га болган.

ХҮН ДЕМДЕГЕЛИ

Сиген ажаап алышкынын технологиязын сайзырадыр

Республиканын сиген шөлдөргө
сараат улам нежежит турар. Мур-
накчы ажал-агылдар сиген ажаап
алышкыны механизасташкы-
ны денгелин дооспал белекчи,
чөмчөлөргө чидир будукчуларын
болгаш ажалчыларын камгалар
аргалар сайзырадыр арга-
лар, технологияны күсүдирини
ажыла турар.

Сиген белекчилиң деп ишкелгени
аргасы — пресс-подборщиктин ду-
за-биле оу турар турган, шаарып
алыры болур. Ол дээр эң азын
рыгалады үндүрүп турар, белекчи
нарыг сизген алырын халдырар.
«Межегей» совхозтун Кара-Булун
фермазында, Чөөн-Хемчик районун
«Искра» колхозунда бо арга-биле
ажыла алган сизгенин дораан ферма-
ларже сөөртүп турар.

Элзэн хей ажал-агылдарда сиген
белекчилиң комплексиги бригадалар
болгаш эвенотар ажалдап
турар. Будукча станциясында чай-
гаар үнгөн сизгенер ажаап алышкы-
нында мындыг дөрт эвенотар ажалдап
турар, а тарымал сизгенер кезери-биле
ындыг ийи эвенотар нежейт тургузар.
Эвенотар уужурун тракторун сизген
кесер үш машиназын, ийи атыр дораан
жатарын, бир сараат салыкчызын
ыжылаан. Ында эң Кондратов брига-
дирлэн бир дугаар бригада онза эки
ажылап кезиле сөөлүде курган
сизгенин дораан булуп, сарааттап
турар. Ол бригадалык сизгенеринге
агаар-бодустун калдык-даа байла-
ды коргучуг эвес.

Каа-Хем районун Ленин аттыг
колхозунда мал чөмөрийн белекчи
эки чоруп, планын 40 хуу хире күсүд-
ди берген. Эң И. Езикаа ууртук
механизастаа эвенотар оналдааны
бүдүн чартык катан ажыра күсүдүп
турар.

Өл-чаа сизген белекчилиң темпа-
ны оожумдап, сизгенин шын-а

рың кудуларды. Бо таварылган
ажып эртер дээр Чөөн-Хемчик район-
ун «Болысвик» колхозунда сизгенин
чадан үнүштер кырында, а өске
ажыла-агылдарда серилер кырында
кургалып турар. Эзи-арга черлерде
сизгенин диттарла долгак кылдыр
белекчи турар. Ол ажал элзэн шүгүт-
тү болза-даа, сизгени баксыраткан
болгаш оон шынарын кудулаштар.

Республиканын элзэн хей колхоз-
тары, совхозтары сараатты дөрт-беш
тонна деңгизил кылдыр диттай салып
турар. Кызылдың кылдыр сарааттарын
волокша болгаш трактор-биле фер-
маларже сөөртүп алыры белекчи
Танды, Бик-Хем, Барың-Хемчик
райондарын чамдык ажал-агылдары-
нын мындыг дуржулазын негелдирини
чугула.

«Совет Тыва» совхозта чөмөр беле-
кчи элзэн калдык-даа технологиязын
ажылатпайнар турар. Ында күш-
ажылы байга организастаан, тех-
никаны четпес ажалдап турар. Сов-
хоз сиген белекчи планын чүгө 13
хуу күсүдирини алаа таварылга эвес.
Тес-Хем, Эрзин райондарда сизгенин
шынарыне шоолуу сагыш салбайн,
чамдык сарааттарын эки тыртыр сал-
баанында чыс суу сизип кирип ту-
рар.

Бир эвес кескен сизген тавыкча үр-
чидар болза, чыс суу оон шынарын
кудуларды, оон келерде сизген кырып
сизген дораан булуп, сарааттап
турар. Ол бригадалык сизгенеринге
агаар-бодустун калдык-даа байла-
ды коргучуг эвес.

Каа-Хем районун Ленин аттыг
колхозунда мал чөмөрийн белекчи
эки чоруп, планын 40 хуу хире күсүд-
ди берген. Эң И. Езикаа ууртук
механизастаа эвенотар оналдааны
бүдүн чартык катан ажыра күсүдүп
турар.

Өл-чаа сизген белекчилиң темпа-
ны оожумдап, сизгенин шын-а

Ажаап алышкынын мурнуна кол
сорулга чүд дээр, тарааларын үн-
жүр көрүп тургаш, үзенин учас-
тарын шийип үзери, тараа арыглар
машиналарын, складтарын септел-
генине онза кичээлгени салдыр,
бүгү культуларын айы-биле четтир
үзериңизин уруп алыры болур. Чет-
тир үзериңизин уруп алыры-биле
чөмчөлөргө оларны аң баштай бө-
дүрүп машиналар-биле, оң сонда на-
рын машиналар-биле арыгларын ор-
ганизасташ, бүгү үзериңизин күс-
кү үдө-ле чазар шынарыга чедир
арыглар алаа чоготур. Оон сонда ү-
зериңизин шын кадалашкына тур-
гуга. Шын кадалашкынын дээр
чугаа чидирин-биле демисел эвес, ха-
ры үзериңизиниң сарттуу болгаш
чазар шынарынын хөсөөр артырары
болур. Шыгаш үзүндө үзериңизин
өл-шыгын узаттырар болза ол өзүп
үнүп келир, оон келерде илп-хып-
даа келир, амбарын хоралакчыла-
ры-даа өсүскүдү болур. Ынчангаш
үзериңизиниң шын кадалаар айт-
тырын хөмчөлөргө амдыгаштан
чугаар херек.

Чамдык ажал-агылдарын агро-
номары дужут ажаап алышкыны
нын ажалчыны планын бо хүнерге
чедир чогадып тургустуан, комбай-
нларын ажалчынын телевидин бол-
гаш ажалдап кылдыр нормаларын
колхозтарын баштар черлеринге
чугулаажы көрбөс, Каа-Хем, Бары-
ң-Хемчик, Тес-Хем болгаш Улут-
Хем райондарын колхозтардаа со-
циалистик чарыштын негелдирини
ажылап кылбаан дээрден хыналда
көргүскөн.

М. ХАЗУЛАТОВ,

Тыва АССР-ниң Көдээ ажал-агыл
министрствозунун агроному.

дурдукчулар бар чор. Автокөдүрүчү машинада тарааны
теп турарын сөөлүгү чуруктан көрүңер.
Фото С. ФЕОКТИСТОВТУ.

ЧУРУКТА: Баазаның лаборанты Н. Евдокимова биле
Л. Попова баштайгы кирген тарааның үңүлдүзүн кылп
турлар (бирги чурук). Ортунда — машина автомобиль кө-

Баштайгы тарааны күрүсө

Республиканың хову-шөлдөргө
дужут ажаап алышкынын эгел-
езинин дугайында баштайгы
өөрүшкүдү медээлөр ажал-агыл-
ларын хуу-бур кээп турар. Ав-
густ 9-тун кезинде «Тилелге»
совхозтун баштайгы дужудун
сөөрткөн машиналар майаа четки-
леп келгенер. Колониянын ба-
жында машина лабораториянын
чанынга кээп турупкан. Лаборант
кыстар Н. Евдокимова-биле Л.
Попова тарааның өл-шыгын, шы-
нарын хынап көрөш өөрүшкүдү
чугулаашкан:

— Кылдешк, хүлээп алыр
пунктуге барыңар.
Баштайгы тарааның сөөрткү-
чү. Ме 3 АТК-ның чолачызы
Н. Артемон машинаны бо чы-
лы чаа тургускан гидравлика
автомашина көдүрткүчүнүн кы-

рынга тургуза каапкан. Оон баш-
харыкчызы М. Санькова машина-
ны туружун хынап көргөш, баш-
харык эгелди. Автомобиль кө-
дүрткүчү машинаны ийи тала-
зында чыгышкы кылдыр кыскаш-
таш, оу оожук ийлерин көдүр-
төш, тарааны «СЗС-8» деп тараа
кургалашкынын бүкүрчегин тө
тудуптур.

Сайгарыла баазанын инженер
Виталий Контауров биле ме-
ханик Борис Гурий биске сайга-
рыла баазанын ийи байдал-
дын касы таныштырды. Бо хүн-
нерде баазада тараа хүлээп алыр
10 тончалар белек, бүгү меха-
низмдер четтир санын ажалчы-
нар-биле хандырттыңар.

— Хонукта 2000 тонна тарааны
хүлээп ап, 200 ажыг тонна тара-
ны бүрүн кургалдып болур бис—

деп Виталий Георгиевич тайыл-
бырлады. Баазаның тараа хүлээп
алырында белекчи багай эвес.
Бүгү-ле тараа складтарын септа-
н, мында тарааны сайгарар меха-
низмдер ык хынаттыңар. Чаа дужут-
ту хүлээп алыр точка бүрүндө
шакта 16 тонна тарааны кургалдыр,
суук оттулар чүдүлүг «ЗСПЖ-8»
деп кургалашкынын тургускан.

— Дөө ол, СОП-32 деп курга-
дыкчы-дыр. Ол шакта 32 тонна та-
рааны кургалдып, баазаның 16
складтарын биле харылаалык бо-
лур. Ол чүгө келп чылы ажал-
лакта кирер—деп, инженер чуга-
лаан.

Улатпаанда «Тилелге» совхоз-
тун тараанын сөөрткөн машина-
ларын ийи элзэн чедир келди.
Баштайгы хүнде кур чөм совхозу
күрүсө 100 тонна, ийи хүнде
баа ол хире дужааган.

К. ШАНГЫР-ООЛ.

Чаа дужутту ажаап алырынча

Дужут ажаап алышкынын чоруду-
рун аң шийтпирит чүдүлөргө
бирээни эки шынарыг белекчи-
ген ажаап алышкыны техниказы бо-
лур. Бо чылы чайгы чашкыны онал-
дап дүкшени-биле холбаштыр тараа
культуларын аажок хөмчөлөп үнүп
турар. Моон ужурунда агылдап
ажыла алышкыга херек «ЖВН-6»,
«ЖВН-10» деп жаткалары болгаш
подборщиктерин ык белекчи эрге-
жек чугула. Республикада мындыг
машиналар четтир санын бар. Мын-
дыг болза-даа колхозтарда, совхоз-
тарда ол техниканы септелгени ба-
гай чорутур турар. Каа-Хем районун
«Тилелге» колхозунда мындыг 8

жатканын чангымы-даа септетин-
миз. Ол-аа районун «Кызыл туз»
колхозунда 6 жатканын чугаа ча-
гызы септеттинген, Ленин аттыг кол-
хозта чангыс-даа жатка септеттин-
ген. Бо ажал-агылдарда подбор-
щиктер бүгү бригадаларда, мастер-
скаларын девишкериңде чер-сана
октагылапкан чыгылаар.

Ам үдө культураг унуштерин
мурнай бок-унуштерин үзериңизин
быжып турар. Ынчалза-даа рес-
публиканын хей-хей колхозтары болгаш
совхозтары шөлдөргө кылдыларын-
да, оруктар чанында, хову тургал-
дарын девишкериңде, шаңдары
бөк унуштерин кезеринге ам-даа кир-
бей турар. Каа-Хем районун «Тил-
елге», «Октябрь 14 чылы», «Бу-
рунга», Ленин аттыг, «Кызыл
туз» колхозтарында нога культу-
ларын, картофельдин шөлдөргө
кылдыларын, мастерскаларын де-
вишкериңде үнгөн бөк унуштерин
аразын чамдык механизмин белин
көзүлбей баргылаар. Ындыг турбук-
же ол ажал-агылдарын ууртукчу-
лары болгаш тускай эртемниктери
РСФСР-ниң Ләди Совединин Прези-
диумунун 1962 чылдың март 26-да
үнгөн Чарымын күсүдир талазы-биле
чогутур хөмчөлөр албайн турар, рай-
хуускомарын, кааа Советтерин
чанында тургустулаан хей-ниги ин-
женерлер административтик комис-
сияларын дамыштыр ындагылар
хөмчө хүлээлгештир туралар. Рес-
публиканын унуштер камгалалын
станциязын ажалдакчылары бо чу-
гула херектин хажыкчылары туралар.
Сөөлүгү үдө эвенотар ажал-
агылдар шөлдөргө ажаап алышкы-
га белекчи талазы-биле ажалды чо-
рудуп, бөк унуштерин кезип эгелей
берген, а өскелер бо ажалга кирбээ.

Ам колхозтарын, совхозтарын
бүгү агрономары шөлдөргө кылды-
ларын, оруктар чанында, хову тур-
галдарын шынарын девишкериңде
бөк унуштерин аштап арыг-
лаар ажалга доп-дораан кире чо-
гур. Тес-Хем, Улут-Хем, Бик-Хем
райондарын ажал-агылдарын шө-
лдөргө бөк ажал көнүс чоруту-
тумаан. Ол райондарда көдээ ажал-
агылдын будукчулар эргелекчи
агрономары эштер И. Бад-Сутур,
В. Доронин, В. Луговский олар ка-
дык-даа хөмчө албай туралар.

Бөк унуштерин үзериңизин быжа-
ларын бетиңде оларын бүгү ажал
агылдарга кезип уутукар херек.
Көдээ ажал-агыл культуларын
нын дужуттуун белекчи бир аң
чугула айттыры болза колхозтарга,
совхозтарга белек шынарыг үзери
фондуларын тургузар болур. Ам дужут
ажыла алышкыны масалыг
кирери-биле чөмчөлөргө үзери
уучасттарын өй-шаанда ажаап алы-
ры, үзери тарааларын чазар шы-
нарыга чедир арыгларын, кургалды

ПАРТИЙНИ
АМЫДЫРАЛ

«...Нинти продукция бүдүрүр план-ны 93,8, бараанын продукциянын 87,5 хуу күөсөткөн бис. Чүү дээр боор, черде багай ажылдаа-дыр бис, аштер...» — дээш, партия организаци-онун өтөт-согулдалыг хура-лынга илеткелчи, партия организаци-онун секретары эш Петров ху-ралда олурганнарны эрийдик көргөн. Оон, чамдык сан-түннүн адал чору-й, баа-ла мурнуула чугааычыч кирипти: «Нинти-даа, бараанын-даа продукция бүдүрүрүненичти, чөтөн-чичи бо илеткелден дымнадынар, аш-тер, иччаар ажаллап кайып болур!»

Тыва автоэлектроник автоэлектрон-ик завод бо чылдың эрткен чеди айларында план-даалтагы ажылды күөсөткөнүнүн сан-түнү үстүндө бо-дур. Шуткулга пегинден өскө пек-тер ол-ла үедө багай ажылдаа. Күш-ажылдың бүдүрүчүлүү чамыс, кыл-дынтан ажылдың шынары кууд, ар-тык кезектерин болташ өскө-даа ма-шина-техниканы кам чок ажаан ка-далап турганын фактылар хей. Бо бүдүрүлгенин бир кол ажылы-болур автомашиналар септелгенин план-ны бо чылдың өткөндөн бээр ай-квартал санында күөсөткөн икелген. Мындагы четтестерин уруундан ав-тосептелге завод хуоранын өскө бүдүрүлгөдөдөн соңнап турар.

Байдал мындагы турда, парторбо, коммунистер чүгө сатыш амыр олу-руп турганын деп айтыр чыгаар-ла салдыны келдир-дир. Чүү-даа мур-нунда, парторбоу айтыр херек. Бү-дүрүлгенин амы-херен удурун-

П л а н ч ү г е
к ү ө с ө т т и н м э э н и л ?

га парторбоуң кезигүнери кошкак кижип, боттарынын организаци-он болгаш удуручкү үлгөр-чигең көргөспөй келгенер. Чамдык ком-мунистер, чигең, Наймушин, Уко-лов олар ажылда эзирек каап турган-нар. Оларнын чүрүм чок чоруун би-ле тура-ла, парторбоу чогуур өйүндө хемчег болбаан.

Автоэлектроник завод хуоранын бүдүрүлгө болгаш транспорт органи-зациларында хей чагыттары ап кел-ген, иччалда-даа ону дүргөн болгаш эки шынарлыг кылды бээр ажылды организационнай, болгачок-ла олар-ны саалады турган. Оон кол чылда-гааны чүдө? Ажылдың шынары дээш бээлүг демисел чогунда, хынал-дын кылбайн турарында. Бригада-лар болгаш пектер аразында соци-алистик чарышты организационнай. Коммунистик күш-ажылды дээш чар-ышты моор мурнунда эгелен каан тургаш-ла, оу ам тоомчага алба-таан. «Коммунистик деп ат дээш де-мисел бисте утундуруп бар чыдарын боттарынар эки билир болгай силер, аштер» — деп, эш Петров коммуни-стер мурнунга чугаалап тура-даа, оңче чүгө кичээлгөй салбайн турары-ны чылгаалганын айттаан.

Бүдүрүлгө партия-курнеи кон-тролюнга дуузалар болук (дар-газы И. И. Попов) сөөлү үедө ажы-лын сузаткан. Күш-ажылдың са-гылта-чүрүмүн үрөп турар факты-ларын уаа-дараа көстүп каап тур-ар оон баа-ла хамалардыр.

Партия организационнай ажы-лында четтестерин хураалга санаа берген коммунистер чиди-биле шү-гүмчүлөд турганнар.

— Шыны чугаалаарга, бистин коммунистерин кижип бүрүлүнү канчаар ажылдап, чурттап, өөрени-турарын секретарь Петров-даа, пар-торбо кезигүнери-даа билбейн ту-рары дыка четпес. Коммунистерни кижизилдигенин айтыргаларын партия организационнай чугулага көр-бөйн турар. Кижизилдиге айтыр-галарынча улаанган лекция, беседа дөө-йшкеш, өскө-даа хемчеглерин чору-тпайн турарын маңа баа-ла айтыр-херек — деп, коммунист эш Фи-лимонов саналдаан.

Четтерде арыг-шевер өвөс чору-тк болгаш чекес-херекселерин чү-рүм-чыскаал чок салып турарын эш Казаркин, бүдүрүлгенин кышка бе-леткед чөгүш эш Морозов, политөөр-дигенин организационнай турарында чет-тестерин завод директору эш Само-ленко, заводтук туугу ажылдарын дүргөдигенин чугулазын эш Кан-дауров чугаалаан. Бо дээрге заводта партия организационнай админи-страция болгаш профсоюз органи-зацин-биле кады сонгаарлаадым-кын чок шийтирдээр чугула айты-рылганы-дыр.

Тыванын сайзырап олар аныяк бүдүрүлгелеринин бирээзи — авто-септелге заводунун ажылдында мын-дык четтестерин чок кылар дөш ам-даа хей ажылдарын кылар херек. Чүүн-даа мурнунда, мында партия ор-ганизационнай ажылдарын орту-зунга кижизилдиге болгаш органи-зацин-биле кады сонгаарлаадым-кын чок шийтирдээр чугула айты-рылганы-дыр.

А. СЫН-ОЛ.

БО ФОТО-ЧУРУКТАРНЫ АНЫЯК АВТОРЛАР ТЫРТТЫРГАН

«Чыраа-Бажи» совхозтук механизаторлары бо чылдын дүмүттү ныска хуусаада чидирг чок ажаап алыр сорулга салгаш, комбайннар септел-генин баш бурунгаар организационнай чорууду, сеп-тетинген комбайннарны тус-тус бригадаларнын хову тургаларында чидирп турар.

Септелге үезинде аңаа ажылдап турган механи-

заторлардан Монгуш Эрес-оол эки ажылдаан. Ол бодунун комбайнын хамыкты мурнай септээш, оон соонда өскө эштеринге дуузаланып турган. Муниакчы механизатор ам чүгө таара быжарын манап турар.

ЧУРУКТА: М. Эрес-оол септелге үезинде. Фото К. ЭКЕР-ООЛДУУ.

Сарыглар Быстан-оол «Чадаана кедээ туугу» эргелекчиги Кызыл-Мажалык участогунун бызаңчы-зы. Ол ажылдап келген чылдары-нын дургузунда улуг-хуузуң күө-сетпейн барган айы, хүнү чок. Сарыглар коммунистик күш-ажыл бригаданын шалыпчысы. Ол ам Кызыл-Мажалыкта дөрт аял ишти чурттаар чурттага ба-жыңында муниакчы туугужу бо-луп ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Сарыглар Быстан-оол. Фото А. КУЖУГЕТТИИ.

Т Е М П
О О Ж У М

Каа-Хемде Кара-Суг болгаш Каа-бак-Дар деп черлерде ситен шөл-деринде «Бурганга» колхозтук ситен кестирер ийи бригадалар ажылдап турар. Бо ажылды организационнай эртин-геринге ажылчын кужу-даа, техника-ны-даа четир хире, эш Бутаназеке удуруткан 22 кижини составтыг брига-да ситен кезилдигине июньнун чээрби үезинде кирген болгаш оларнын соон-дарый эш Астраханцевке удуруткан №2 бригаданын ажыл-ишчилери киргенер. Кайы-даа бригаданын ажылчын кужу, аргаларын санап көргөш, колхозтук 12012 центнер ситен белеткээр планын бирзигине 8100, ийинизинге 3912 центнер кыл-дыр хуваган.

Ситен кезилдигинин баштайгы хү-неринден бо үеге чедир №1 брига-да планын оонаалганын 1229 центне-рин, ийинден 460 центнери белет-кээр. Бир дугаар бригадала тракто-рий М. Бүрүштүгө удуруткан эвөө «ДТ-75» тракторда кошкан ситен кестирер агрегат-биле хүнде 20 гектар черини ситенин кестирер планын тургаш, 30—35 гектарын кестирп турар. Ийи дугаар бригаданын ситени-леринден тракторист эш Калында-ев удуруткан агрегаттын кестиргенин хүн нормазын 120—150 хуу күөсөлдү турар.

Ситенги бригадаларнын кайызын-да-даа эки ажылдап турарлар бар-дыр, а бүдүргөн ажылдың түнелге чоп эвээш чор деп айтырп үстү-нө саннарын номчан кижинин бола-лынга дорван кирип келер. Кестир-ген ситенин бүгү хемчээлин алырга, темпозил чорууду турарынын бир чылгаалганы бола, ситен кезилдиги-нде ажылдап турар кижилер ортузу-нда ажылды организационнай талазын-каа болгаш техниканын кужун чоп ажылдагылар турарында.

Ам республиканын ажыл-агыйлары дүжүт ажаап алышканынын бүдү-рүлгө болгаш. Бир өвөс ситен белет-келген доослайн, тараа кезилдигине кирер бола, ол ажылга кижир күш чедиптес болуру чугаажык. Ынча-гаш бо ажылды кайызын-даа че-динкинин эртеринче бүгү күшү мөөнөс, чедир кылдырмаан белет-келдерин таварлаашкынын дарый чылгадыр херек.

В. МОЛЫН.

Шынап-ла улуг күш-түр

Бистин чуртувуста херээженер киришпейн турар ажыл черде ты-ылбас. Чөөн-Хемчик районун «Большевик» колхозунун херээ-женеринин ажыл-амыдыралы-биле мончукчуу касык таныштырып көр-ейн. Колхозтун ажыл-агыйнын кол амыралы хову, мал, туугу бол-гаш өгөрүл бригадаларында куш-агы кылдып шыдаар бүгү херээ-женер хаара түтүлүп, оларнын аразында колхоз бүдүрүлгенин муниакчылары хүн-бүрү өзүп турар. Чокта чаа хой кыргылазынга 60 ажыг херээженер кирип, кыргыл-даны кыска хуусаада деминг чорут-кан. Аңаа муниакчы болган М. Бү-рүнмаа, К. Бакаан, К. Маалык бол-гаш өскөдөр-даа колхоз баштаар че-ринин болгаш партия эге организаци-оннай шийтирини Бутаназеке оон-он рубльдер-биле шандатканнар. Ам чылдын башы бир чугула сезон — мал ченинги белеткели өткөзгөн. Борта баа-ла колхозчу херээжен-ерин киришпегеи уугу. Херээжен-ер чөвүленин кезигүчү О. Мар-тынайга удуруткан 12 кол калчы-рыг эвөөну тургускан бис. Кези-чилер О. Бичир-уруг, К. Сенин, К. Маалык хүнде 0,25—0,30 га чер-

ниң ситенин хап, хүн нормазын ажыр күөсөлдү туралар.

Чүгө ажыл-агыйга өвөс, хой-ниинин ажылдарында херээжен-ерин хаара тууар, илешкейни бидер-дер ажылды херээженер чөвүлени, колхозта партия эге организацион-най кады чорууду келген. К. Дике-ке удуруткан уруглар ортузунга ажылдар чорудар, М. Мийдок баш-таан санитар, О. Мартынайнын удурутп турары культуралар секци-ялары доктаамал ажылдап тур-ар. Секция бүрүлүнүн ажылын херээ-женер чөвүленин хураалында, а чөвүленин ажылын парторбога үргүлчү таныжып көрүп турар.

Чокта чаа уругтар ортузунга ажыл чорудар баа санитар секци-яларнын ажылын хураалга чугаа-лашкан бис. Сөөлү үедө бо чугула секцияларнын ажылы көзүлүп су-ларай бергенин шүтүмчүлөп, не-херээженер болгаш уруглар-биле ажылы күштелдирерин, санитар секциянын кезигүнери сурунун бажынарын, культуралар чөвүленин арыг-шеверин хынал, оон түнелдерин удурун шийтирлөзгөн бис.

Колхозта 11 херээжен коммуни-стер, колхоз Советтин 12, район Со-ветин ийи депутаттары бар. Ийи кижини колхозтук болгаш колхоз Со-веттин удурутп ажылдакчылар: партия эге организационнай сек-ретары К. Серенжаа, Шенин Кө-сөдигин дарагы К. Сенижаа олар херээженер ажылчыга улуг кичээлгөйни салып, боттук дуузын көргүзүп туралар. Шенинни күш-ажылчы херээженеринин амыды-рал-чурттаалганын улам сонутура-ныч болгаш бай-шыдалыг болдулар дээш моон-даа сонгаар чогадык-чы, чаа өзү-биле ажылдаар бис.

О. СУРУНМАА, колхозта херээженер чөвүленин дарагы.

ДАРЫЙ ХЕМЧЕГ АЛЗЫН

«Уттундурган» бригада дугайында

Бий-Хем районда «Хадын» колхоз-тук Суглуг-Хемде малчынарыннын бригада төвүнө чеди келдиби. Ол Улуг-Хем өрнүндө турп турар. Ха-ка кырында каш бажыңчарын бир-өөзүнүн чанынга доктааган, брига-дини айтырар джи бердиби.

— Бо хире сезон үезинде бригадир бажыңчары кайып олуру боор, си-ген шөлүлө болгаш алап — деп, чөла-чы чугаалады. Чок бажыңга чедө бергеш, бригадир Михаил Николаевич Капустинни айтырдыби.

— Бригадир бажыңчар, а катты, кадайы уругларын эртеркем, каттап чоруп бардылар — деп мындагы.

Капустинни бажыңчар соктаары-ыска сураг. Эжикти шийткенде тыр-кыштал каан. Элан болгонда ужен хар чаа-ла ажып чоруп, ары бажы ханпийтер ижа берген, чанагаш хире бердиби. Бажыңчар иштин көр-гө, дыка-ла уугу байырдал болуп тур-ган хевирлиг: стол кыры аштаттын-аан, мында арга ижер етаканнар, ааш-чем толганчылар, стол аазада «божуду» каан шилдер. Келген хер-ээзистин бригадирге чугааладыби.

— Чазын чаа бригадирлеп эгелээн кижини мен — дээш, азы эзирин ам-даа сергезеени ол чүве ийиле, бодунун бригаданын дугайында бистин, ай-тыргаларыска харын берип шыда-лы. Черле ынчаш эзирин олчаан хире.

— Ситен кезилдигин эгеледикер бе?

— Дуун чаа эгеледибис.

— Бригаданын планы чечел?

— Бисте план чок, тодоттайлаарга билбес мен ийин.

— Малчынарын тускай планы, хулаалгелери чок бе?

— Чогу шынып. Ол дугайында чу-гаа черде болбаан чүве.

Чугаалажып көөрүвүске бригадир мал ажылында черле ажылдап көр-бөз, мал ажылынын талазы-биле калды-даа билг-мергежи чок, аңаа чөлачы кижини болду. Бо чылын бригадала бир чык сөөртүр машина быжыглаан. «Хадын» колхоз тургус-туганымдан бээр мал бригадирлеп келген М. Шырапайын колхоз дар-газы Б. Ершов ажылдан ундургеш, оон хандыр херек.

Улуг-Хем кыдында көк арбай кезип турар черге бардыбыс. Шына-ла ситенин үненин хөлчө, ынчалза-жок мында чангыс-даа калдыр нж чок. Арбай дээрге шуут ужал четкен. Ону ийи аят машина-биле малчы-нар С. Орунтай, К. Кара-оол чаа-ла кестирип эгелээн туралар.

— Хүнде кезер нормандар чө-жел? — деп, олардан айтырдыби.

— Биабес бис — деп харылаады-лар. Демги бригадир оон баа-ла бил-бес, тек болду.

— Эрткен чылдын ситенин эрте эгелээн бис. Бо чок-кавынын, ортулуктарын ситенин белеткеп алыр болза, бүгү колхозтук-даа ханды-рып болур чер. Ситен белеткели дүргөдөгөй хөржөк ийин, эш бри-гадир — деп. Кара-оол чугаалады.

— Далашкан чоору! — деп, бри-гадир Капустин аңаа харылаады. — Бистин оон өскө ажылыбыз бар өвөс, мын дүшкүчү чедир таваар белеткеп-ле алгай бис.

Эш Капустинни шак ынджы хо-чу-биле бригада мынчага чедир өт-өрү хире чер-даа каппаан, чангыс хөпсөн ситен-даа белеткөөр. чан-гыс туурум булук-биле чениер-даа шарып кадырбаан.

«Хадын» колхозтун баштаар чери Михаил Капустинни бригадалында шак ынджы элтежер арга чок четпес-терин билер ирги бе? Азы малчы-нарын чугаалажы турары ышкаш, ол бригаданы еттүп алган» ирги бе?

Ш. САНЧАЙ-ООЛ.

«ТБА 25 чылы» совхозта партия организационнай секретары.

Н. ШАНГЫР-ООЛ.

Сөзүн ээлээр дээш

Боттарыныс кылды болуру-вусту, бодулар ара-хемчеглерини-ти, курдалыларынны санал көр-гөш, бо чылдың эгелдене кедээ ажал-агый продуктуларын бүдүрүлгенин та-лазы-биле бидеитин хулаалгелерин алгаш, чеди чылдың сөөлү чыл-дын планын аналгаларын чедип-кирини күөсөлдү дугайында кыл-гыны үндүргөн бис. Ол кийгыртка республиканын колхоздарынын, сов-хоттарынын ажыл-ишчилери кат-тышкан болгаш дөткөн.

Бистин колхозтун бүгү ажыл-иш-чилери берген сөөлүгө бо болур дөш бо чылдын бирги чартында чүтөөр ажалында. Совхозта партия, профес-сил болгаш комсомол организаци-ялар боттарынын ажылы ол хулаалге-ин күөсөлдөргө улаштырган. Сов-хозтун ажыл-агыйнын экономика-нын хөжүлөр талазы-биле мурну-да чылдарда бар турган четтестерин чылгадыр хемчеглерин ап чорууду турар.

Ажыл-агыйнын кайы-даа адырын ап көр болза көргүзүлгө эртен чылдымыдан дээр болуу ийден. Кийгырп үндүргенине үеден эгел-дөө, маалыг СЭКП ТК-нын март Планумунун сонда, ажал-агыйла удурулга-башкарыла ажылын шын организационнай, партия организаци-оннай организационнай болгаш полити-

тиг ажылын күштелдирип эгелээн. Партия кезигүчү бүрүз совхозтук мурнунга салдыган хулаалгелери күөсөлдү дөш, масса чоңуну мур-нунга боттарынын херек кырында кылган шалыпчы күш-ажылы-биле үлгөр-чигең көргүзүп, социали-стик чарышче оларны хей-аит кирип, хандыкчыларын, чарышты органи-зациларын хураалдага чугаалажып көргөш, көсүк ажылдарын чорууду эгелээн. Оон түнелдене ажал-агый-нын муниакчыларын саны көүл-дөп, совхозтун нинти көргүзүлгө-ринге чедипкинер көстүп келген.

Часкы тарылда чогуур өйүндө чо-руттуган. Тараа болгаш мал чени-ге херээжор култуураларын тарып чажар планын шүтүзүп чедир ку-сөткөн бис. Март Планумунун ший-тирлерин амыралыга күөсөлдүп тур-гаш, моон мурнунда сугартырмай турган тараа, ситен шөлдеринге сугарылга ажылын организационнай. Хо-нуунун ажыл-ишчилерин кызык-маш ажылынын түнелдене ам тарыл-дарыны унужу эки. Ол чедипкине-рини быжылгап, тараанын чидирг чокка ажаап алыр дээш, тараа ке-зилдигине белеткели дүргөн тем-пизде чорууду турар бис. Совхозта тараа черде 32 комбайннын 25-жи кезип киреринге, бедер кылдыр сеп-тетинген. 7 комбайн ам септетинип

турар. Хову тургаларында ажаап алышкын өйүндө ажылдагылар бажыңчарын иштин аргылап, чуга-лап, септелгенин чорууду турар бис.

Мал ченинги белеткели ам кидин түлүк чоруп турар. Бо чылдын ситен кезилдигине техника мурнуку чыл-дарга бодалга хей бооп турар. 42 аныз-бүрү марканын тракторлары бар. Арыскан салбыраа ситен кезип турар бригаданы шуут механиз-маттыгын деп болду. Ында ситенин кезеринден эгелээш, сөөртүп, са-рааттарында чедир холдун болгаш аалтын кужун техника солуу турар. Ситен кезип турар шөлдеринге колдуу сугаттыг. Моон мурнунда чылдарда шоолут дүжүт бербейн ту-руп кукуруза болгаш тарымал то-орук бо чылдын баа чаагай үнгөш. 670 га кукуруза шөлүн ийи уаа су-турган. Н. Калдар-оолдун, С. Ми-чир-оолдун, А. Ортен-оолдун куку-рузачы эвөөлөрү бедик сыгыт но-гоан массаны өстүргөн. Ам Арыскан болгаш Ам-Тургу салбыраада куку-руза септешканын эгелей берген бис. Ында 12 селос комбайны, 14 ав-томашина ажылдап турар. Эрткен че-лын чүгө 3,5 муон тонна селос белет-кеттинген турган.

Мал чениге чангыс чылдыг сит-тенерин тарымынын планы бисте 700 га, а тарып алганымыс 1805 га.

А. ЛЕПЕШКИН.

Чарыштын эгелекчилеринде

(Төнчүзү 4-кү арында).

